

Sto pedeset godina posle objavljivanja "Manifesta komunističke partije" Marksa i Engelsa Žoze Manuel Pureza razmatra nedostatke i neslaganja koja su se pojavila u internacionalističkom nasleđu čiji je on simbol. Pureza tvrdi da je emancipatorski potencijal "Manifesta" razvodnjen u obuhvatnom procesu podređivanja komunističkog načela državnim i tržišnim načelima. Moderni svetski sistem, tako učvršćen, na kraju počiva na dva usamljena stuba vere: na svetskoj ekonomiji i na međudržavnom sistemu.

PREMA JEDNOM POSTVESTFALSKOM INTERNACIONA- LIZMU

ŽOZE MANUEL PUREZA

S engleskog prevela Jelena Stakić

Koje je mesto međunarodne solidarnosti u kompleksu društvenih odnosa oblikovanih sabijanjem prostora i vremena što ga pretpostavlja globalizacija? I koji mu je sadržaj? Sto pedeset godina posle "Manifesta komunističke partije" Marksa i Engelsa, koji se nedostaci i neslaganja otkrivaju u internacionalističkom nasleđu koje on simbolizuje?

Počnimo od uočavanja paralela i simetrija između onda i danas. Između 1840. i 1850. industrijski je kapitalizam javno slavljen u jednom evrocentričnom svetu obeleženom nizom buržoaskih liberalnih revolucija; sto pedeset godina kasnije, politički i intelektualno ustoličen je globalni i tehnološki kapitalizam u jednom amerikocentričnom svetu, obeleženom kanonizacijom jednog jedinog ekonomskog i političkog modela. Između 1840. i 1850. buržoaski i liberalni kosmopolitizam imao je pandan u međunarodnoj solidarnosti radnika; sto pedeset godina kasnije grabljivačka globalizacija (Falk, 1999) postoji uporedo s pojavom transnacionalnih društvenih pokreta koji su delimični izrazi jednog anti-hegemonijskog eksperimenta u globalizaciji.

Hipoteza koju nameravam da proverim u ovom poglavlju i jeste da emancipatorni potencijal ovog internacionalističkog nasleđa razvodnjava dinamika potvrde nacionalnih kapitalizama kao os-

novnih jedinica ekonomije kapitalističkog sveta. To je razvodnjavanje bilo jedan od aspekata mnogo šireg procesa podređivanja komunističkog načela državnim i tržišnim načelima tokom učvršćivanja modernog svetskog sistema. Lišen svoje komunističke logike, moderni svetski sistem počeo je da se zasniva na samo dva stuba vere: na sistemu svetske ekonomije, i na međudržavnom sistemu, kao što beleži Boaventura de Susa Santos.

Međunarodna solidarnost, koju je, u smislu političkog i ekonomskog usklađivanja u okvirima svetskog sistema XIX veka, u početku prosecala neublaživa napetost između logike prekida i logike prilagođavanja, postepeno je prošla kroz proces unutrašnjeg razjašnjavanja. Na kraju se poistovetila sa produženjem vestfalske modernosti, ili, drugim rečima, sa sistemom koji se, po Ričardu Folku (Falk), “zasnivao na zanemarivanju celine, u skladu sa prvenstvenošću delova zamišljenih kao samoregulatornih, suverenih ekonomskih i političkih jedinica koje su branile široko priznate teritorijalne granice” (1999: 52). U tom smislu, logika teritorijalne segmentacije – u kojoj je intelektualna podela radne snage između Sociologije i Međunarodnih odnosa (Linklater, 1998 : 162) samo jedan epifenomen – postala je logika hegemonije i zaustavila je internacionalističku alternativu razvoju kapitalizma nastalu u XIX veku.

U doba grabljivačke globalizacije, povratak međunarodne solidarnosti brzo pretpostavlja punu svest o stvarnosti i osnovi ovog zaustavljanja. Ovo je utoliko tačnije što savez između države i tržišta, iako u uslovima bitno drugačijim od onih koji su postojali u fazi organizovanog kapitalizma, i u vreme globalnog kapitalizma nastavlja da bude glavni stožer društvene regulacije. Zbog toga je danas, baš kao i u prošlosti, povratak međunarodne solidarnosti kao oblika antihegemonijskog govora i prakse, način preispitivanja značaja načela zajednice koje se protivstavlja tome savezu. Ključna pitanja na koja ću nastojati da odgovorim u ovom poglavlju jesu, stoga, sledeća: prvo, kako moderni svetski sistem obrađuje asimilaciju internacionalističke alternative, i drugo, šta obuhvata konkretizacija načela zajednice u doba globalnog kapitalizma.

134

I.

KORENI I PUTANJA ZAUSTAVLJANJA

Gradnja i regulacija identiteta na nacionalnom nivou od samog su se početka nalazile u središtu vestfalske predstave sveta, kao kakva glavna ideološka komponenta modernog svetskog sistema. Stoga je teritorijalno načelo predstavljalo ključ za prvobitno tumačenje te predstave. Ali, u centralnim zemljama, teritorijalnost i gradnja nacionalnosti već su u fazi organizovanog kapitalizma poništile međunarodnu soli-

darnost kao alternativnu formulu. Unutrašnje razjašnjenje opsega regulatornih načela u okviru svetskog sistema (a to znači države i tržišta) steklo se u toj tački, a njegovu teorijsku prevlast zajamčio je realistički zdravi razum.

I.1 Internacionalizam, država i tržište

U jednom od klasičnih dela o teoriji međunarodnih odnosa, E. H. Carr (Carr, 1946) dijagnostikovao je proces kojim je model Države blagostanja ugrađen u centralne zemlje svetskog sistema između 1919. i 1939 (*dvadesetogodišnja kriza*) kao veličanje stapanja teritorijalnosti sa suverenitetom, građanstvom i nacionalnošću. Po Karu, dogovor između kapitala i radne snage koji leži u osvajanju ekonomskih i socijalnih prava dejstvovao je kao paralela usponu nacionalizovanja ekonomske politike, shvaćenog kao *sine qua non* uslova za zaštitu visine nadnica i pune zaposlenosti. U tome okviru, radnici i organizacije, ojačani novim pregovaračkim moćima i proširenjem prava glasa muškaraca, počeli su da idu naruku protekcionističkim akcijama svojih članova protiv pretnji međunarodnog tržišta i konkurencije migrantske radne snage. Stoga, po Karu, postoji neposredna veza između socijalnog modela zasnovanog na proširivanju građanskih, ekonomskih i socijalnih prava, i slabljenja kosmopolitskih shvatanja po kojima je pojam moralne zajednice važniji od pojma nacije-države.

135

Ono što Kar uočava u procesu učvršćenja države blagostanja na kraju je produbljenje onoga što su Adam Smit i Rikardo oslikali kao nesporne realnosti na kojima se zasnivao argument o komparativnoj prednosti: nacionalne zajednice snabdevene nacionalnim radom i nacionalnim kapitalom koji se udružuju (iako konfliktno) da bi proizvodili nacionalne robe, upotrebljavajući uglavnom nacionalne resurse, s ciljem da se s tim nacionalnim robama takmiče na međunarodnim tržištima (Daly, 1999).

Ova internacionalizacija zacelo nije odvela internacionalizmu (Waterman, 1998: 48) i stoga mu ovaj nije predstavljao protivtežu. Suprotno pretpostavci kojoj bi nas moglo odvesti čitanje *Nemačke ideologije* i *Manifesta Komunističke partije* van konteksta, internacionalizacija kapitala nastala je iz rastuće rascepanosti rada i, sledstveno tome, rascepanosti solidarnosti. Drugim rečima, veza između širenja građanstva i zatvaranja građanske zajednice bila je sušta suprotnost onome u šta nas je marksističko obećanje proleterskog internacionalizma navelo da poverujemo. Dok je kapital jačao svoju neteritorijalnu prirodu, radna snaga naglašavala je teritorijalne veze.

Teorijska osnova međunarodnog proletarijata počivala je na tri pretpostavke (Hyman, 1999). Prvo, da će emancipaciju ljudskog roda predvoditi prole-

tarijat. Tlačenje koje mu je nametnulo buržoasko društvo značilo je da je radnička klasa sasvim izgubila svoju čovečnost, te da će njeno oslobođenje stoga odvesti sveukupnom oslobođenju ljudskog roda. Otuda i one čuvene reči: “Radnici nemaju šta da izgube osim svojih lanaca.” Drugo, vladalo je uverenje da će napredak kapitalizma okončati prekapitalističke diferencijacije i time stvoriti homogeni proletarijat. Treće, interesi zajednica u toj homogenosti podariće međunarodnom proletarijatu svojstvo krstaša; kao superiorni oblik antikapitalističkog internacionalizma, međunarodni proletarijat poimao se kao radikalno poricanje svakog nacionalizma i kao proročka anticipacija socijalističke zajednice koja će suparništva između nacija-država zameniti harmoničnim oblicima saradnje.

Utopijska priroda ovog obećanja o međunarodnom proletarijatu uklapa se u stvarnu internacionalističku prirodu radničke solidarnosti kakva je doživljavana u okviru kapitalizma XIX veka, i trebalo bi da mu leži u osnovi. To je bilo doba u kom su sindikalne vođe emigrirale iz Engleske u Sjedinjene Države, Holandiju ili Australiju, što je bilo svojstveno njihovom militantnom delovanju i dobu u kom su teoretičari poput Roze Luksemburg mogli da se pojave i povežu sa socijalnim borbama u Poljskoj, Rusiji i Nemačkoj. Drugim rečima, bilo je to vreme u kom je solidarnost radničke klase bila zamišljena kao međunarodna po strukturi i internacionalistička po cilju (Waterman, 1998: 17). Treba razumeti sasvim posebne okolnosti u kojima se pojavio internacionalistički identitet te solidarnosti: s jedne strane, početno obrazovanje nacionalnih tržišta rada s veoma visokim stopama migracije te, stoga, veoma fleksibilnim granicama, a s druge, spoljni status radničkih zajednica u odnosu na sopstvenu zemlju, bilo tako što su radnici kao građani bili isključeni iz političkih prava, ili usled začetaka zvaničnih kultura i zvaničnih nacionalnih jezika.

Gorepomenuto delo E. H. Kara suočava nas sa dokazom da je ovaj pojam veoma posebnih okolnosti pukao. To se pucanje, po analizi Boaventure de Susa Santosa, u suštini se sastoji od različitih uzglobljavanja regulatornih stožera modernosti: zajednice, države i tržišta, i potonje “kolonizacije solidarnosti (...) kroz socijalne politike države blagostanja” (1995:23). U stvari, internacionalizacija kapitalizma potpuno je razorila mit o homogenosti proletarijata i sazдалa nove oblike diferencijacije. Uskoro je nastala diferencijacija u nacionalnoj ravni: iako se zasnivala na intenzifikaciji nivoa konkurencije među nacionalnim tržištima (a uskoro i među nacionalnim radnim snagama), internacionalizacija kapitala je stvorila i uslove za potonji uspon nacionalizacije, učvršćen nacionalnom integracijom-segmentacijom radničke klase (kroz partije i nacionalne sindikate, građanska prava što su ih davali nacionalni ustavi, nacionalne vojske, i nacionalno školo-

vanje), i sve veće neprijateljstvo prema useljavanju velikih razmera koje se očitovalo u zatvaranju granica, najpre ekonomski, a potom i politički. Zasnovana na tome, primećena je “promena saveza”: “Naciju-državu, koja je još pre industrijalizacije bila pozivana u zaštitu protiv tržišta, sve su više počeli da pozivaju radnički pokreti da ih zaštiti od međunarodnog kapitala – koji se sad obično opažao kao kapital tuđih nacija-država, tuđih podanika, pa i tuđih nacionalnosti” (Waterman, 1998: 24). Ovaj strateški savez između države i tržišta proterao je emancipatorski potencijal načela zajednice, koji je bio predstavljen širokom solidarnošću međunarodnog radničkog pokreta. Njegov se uticaj osetio kako u neomerkantilizmu što su ga usvojile centralne zemlje u svojim krajnjim iskustvima etatizma, tako i na nacionalnom i internacionalnom nivou od strane zemalja zvanično lojalnih učenju o međunarodnom proletarijatu. Od tada pa nadalje ova se situacija pogoršavala time što će se njihova lojalnost dovoditi u vezu sa onima koji su ostali na rubovima svetskog sistema, a u Hladnom ratu pretvoriće se u potpuno *a priori* svrstavanje uz jedan od blokova.

137 Isto obezvređivanje internacionalizma koje proishodi iz njegovog potčinjavanja strategijama potvrđivanja nacija država preovladalo je u takozvanom internacionalizmu trećega sveta šezdesetih i sedamdesetih godina (Waterman, 1999). Istorijska moć dinamike nacionalnog oslobođenja od kolonijalizma produžena je u vremenu, i time je odredila i naturalizovala postavljanje procesa izgradnje nacionalnih država iznad i preko univerzalne solidarnosti. Stoga se na kraju ograničila, u najvećem broju slučajeva, na odnose između revolucionarnih elita, i to često kroz državne aparate svake od njih.

1.2 Kanonizovano rasparčavanje: realizam

Realistički diskurs Međunarodnih odnosa pretvorio je vestfalski međudržavni svet u zdrav razum. Realizam je specifičan izraz kulturne klime naučnog pozitivizma koji napaja radikalnu suprotnost između činjenica i vrednosti, i pripisuje apsolutnu epistemološku prednost prvog nad drugim. Stoga je za realistički zdrav razum imperativno da shvati pravilnosti ili osnovne zakone činjenica, i usvoji ih kao zakone u skladu s kojima treba da funkcionišu međunarodni sistemi. Empirijska stalnost tako poprima status naučne istine i logike. Ova transpozicija određene empirijske stvarnosti u naučni i normativni govor tvori osnovu tri veoma poznate predstave sveta.

Prva predstava jeste predstava državnog individualizma. Međudržavni sistem, u kom je trajni *leitmotiv* “bezbednosna dilema”, suprotnost je veberovskoj *Rechtsstaat*. Ako država zaslužuje večni status, bez monopolisanja zakonskog nasilja (*ni législatione, ni jure, ni gendarme*), onda će svaka država, pre svega, revnosno čuvati svoju

bezbednost i opstanak koristeći se svim sredstvima, uključujući i silu. Druga slika sveta koju nam je preneo realistički kod jeste predstava bojišta na kom se vodi borba za vlast. Sve politike su politike vlasti, a međunarodne politike su prvobitni primeri toga, uz pretpostavku da su najosnovniji “nacionalni interesi određeni u smislu vlasti”. Pošto je opreznost najveća od svih vrlina (“najbolje je pripremiti se za najgore”), svaka se država smatra pozvanom da na ostale sumnjičavo gleda kao na moguće neprijatelje, a ne moguće partnere. Stoga je, u krajnjoj liniji, svako regulisanje samoregulisanje (Starr, 1995). Na kraju, treća komponenta realističkog zdravog razuma jeste argument o večnom prisustvu (Pureza, 1999: 370). U traganju za pravilnostima koje će ga osposobiti da tumači međunarodnu stvarnost, realizam opsednuto gleda u prošlost nastojeći da “nauči od Istorije”, a pri tome rasteće se potrebe da razmišlja o tome kako se ta stvarnost preobrazila.

Naše više decenija staro nasleđe, dakle, jeste nasleđe podređivanja posebnih traženja sredstava za emancipaciju logici teritorijalne segmentacije u čijem je središtu država. Savez između državnih i tržišnih načela, i između nacije i ekonomije, srozava obećanje međunarodne zajednice – zamišljene, laički rečeno, kao stavljanje horizontalnih građanskih odnosa u hijerarhijske međudržavne odnose – na status nečeg “nerealističnog” i “utopijskog” te, prema tome, marginalnog. Restriktivno nacionalni karakter procesa uključenog u gradnju Države blagostanja tvori, u društvenoj ravni, dinamiku međunarodne političke fragmentacije koja je otpočela u Vestfaliji. Međunarodna solidarnost, jedva isprobana kao embrion jedne alternative toj dinamici, na kraju se skupila u samu sebe i postala suvišna.

138

2.

HEGEMONIJSKA GLOBALIZACIJA I GLOBALNO UPRAVLJANJE

To teško nasleđe nacionalne segmentacije starijih društvenih pokreta i njene implikacije u smislu nacionalnih sporazuma između kapitala i radne snage pretvoreno je u ključni element društvenog modela globalnog kapitalizma.

U ovom novom kontekstu, međutim, uzglobljavanje državnih i tržišnih načela, iako održano kao matrica za strukturisanje društvenog i političkog modela, transponovano je u novu lestvicu, lestvicu globalne ekonomije. Danas, za razliku od onoga što smo videli u okviru liberalnog kapitalizma i organizovanog kapitalizma, argument o komparativnim prednostima, pretpostavljena pozadina klasičnih pretpostavki ekonomskog i političkog nacionalizma, izgubio je moć da opisuje stvarnost. Više nema nikakvog smisla razmišljati u okviru nacionalnog udruživanja kapitala i radne snage koje se na međunarodnom tržištu takmiči sa drugim nacionalnim udruživanjima. Njihovo su mesto zauzeli globalni kapitalistički interesi koji se međusob-

no takmiče za resurse, tržišta i radnu snagu u svakoj zemlji (Daly, 1999). Ishod – glavni argument o komparativnim prednostima zamenjen je argumentom o apsolutnim prednostima kojim se definiše sadašnji okvir za *oligopolističku konkurenciju*, to jest za ograničeni skup velikih kompanija s transnacionalnim kapitalom koje se, podupirući međusobno povezane investicije i obnovu institucija (transnacionalna fuzionisanja i fuzionisanja različitih sektora, i preuzimanja, obrazovanje grupa i konglomerata, ili pokretanje zajedničkih poduhvata), na kraju sukobljavaju u mnogobrojnim sektorima svetskog tržišta.

Pravo rečeno, globalizacija ne znači integraciju po ovom scenariju istim tempom u svim zemljama. Vredi se setiti da se počeci ove dinamike, po političkoj ekonomiji globalizacije, nalaze u reakciji na opadanje profita u centralnim zemljama koje se desilo usled krize kapitalizma sedamdesetih godina... Ova reakcija, zasnovana na rasparčavanju proizvodnje koje je skopčano sa širenjem neposrednog investiranja po celom svetu, nije bila globalno rasprostranjena, te su poslovi niskog nivoa otposlali perifernim ekonomijama, dok aktivnosti koje podrazumevaju više istraživanja i razvoja ostaju u jezgru. Na taj način, tehnološki razvoj i istraživanje na mnogo su nižim nivoima globalizacije od većine proizvodnih procesa, tokova distribucije i konačne potrošnje (Mittelman, 1996). Otuda globalizaciji očigledno nedostaje globalnost.

139

Uprkos ovome, međutim, postoji duboka promena u povezivanju u globalnoj političkoj ekonomiji i upravo se tu događa novo konfigurisanje – kako po razmerama, tako i po intenzitetu – hegemonijskog artikulisanja državnih i tržišnih načela. Ovo novo hegemonijsko artikulisanje počiva na dve postavke koje se dopunjuju. Prva je neminovno smanjenje i depolitizacija nacionalne države. Druga je potreba da se brzo kompenzuje ta slabost u nadnacionalnoj i globalnoj ravni.

2.1 Reorijentacija države

Usmeravanje globalizacije tržišta u skladu s neoliberalnom logikom izazvalo je očigledno slabljenje države – premda se ono, jasno, razlikuje od države do države zavisno od položaja koji svaka od njih zauzima u hijerarhiji svetskog sistema – u smislu njene uloge jemca društvenog ugovora i politike uključivanja koja joj je svojstvena. Tako podsticana globalizacija daje neprikosnoveni prioritet komplementarnom odnosu između autonomije tržišta i “državâ koje olakšavaju” (Falk, 1999: 1) orijentisanim put liberalizacije, privatizacije, deregulacije ekonomije, kresanja troškova za javne službe i odgovornosti za socijalno staranje, pune pokretljivosti kapitala i potčinjavanja tržišta radne snage kako strogim međunarodnim kontrolama, tako i potpunoj nacionalnoj fleksibilnosti.

No ovo nije prosto-naprosto pitanje ograničavanja države kao regulatorne strukture. Potčinjavanje državâ disciplini globalnog kapitala stvara selektivno ukidanje institucija utemeljeno na preispitivanju legitimne uloge državâ u upravljanju ekonomijom. To selektivno ukidanje ne znači toliko povlačenje države koliko namerno preusmeravanje njenih prioriteta prema regulisanju sopstvene deregulacije.

Baš kao što realistička konstrukcija teorijski legitimise državni centrizam i agresivnu segmentaciju, tako se čini da je i rekonfiguracija države u kontekstu grabljivačke globalizacije legitimisana novim tipom teorijskog kanona, takođe asimilovanog kao zdrav razum, koji Held (1999: 3) naziva hiperglobalističkim mišljenjem – po kom će globalizacija predstavljati sasvim novu fazu u kojoj “nacije-države postaju neprirodne, pa i nemoguće ekonomske jedinice” (Ohmae, 1995: 5) – a u vezi s kojim Boaventura de Sousa Santos pominje “vašingtonski konsenzus”, stavljajući naglasak na razlikovanje koje se njime povlači između poželjne vitalnosti građanskog društva i slabosti i minimalizma države.

Neoliberalni pojam globalnog upravljanja dopunjuje to selektivno ukidanje. Po sebi, pojam globalnog upravljanja (engl. *governance*) lišen je svake političke orijentacije. Komisija za globalno upravljanje govori o njemu kao o nečemu što sačinjava “zbir mnogih pojedinaca i institucija, javnih i privatnih, i upravlja njihovim zajedničkim poslovima”, ne uvlačeći u to samo odnose između vlada, nego “i nevladine organizacije (NVO), građanske pokrete, multinacionalne korporacije i globalno tržište kapitala” (1995: 2-3). Isto prevazilaženje formalnih nivoa analize upravljanja istakao je Džejms Rozeno (James Rosenau, 1998: 29): “Globalno upravljanje ne odnosi se samo na formalne institucije i organizacije kroz koje se održava ili ne održava upravljanje međunarodnim poslovima”, nego obuhvata sve “sisteme pravila u svim ravnima ljudske delatnosti – od porodice do međunarodne organizacije – u kojima ostvarenje ciljeva kroz upražnjavanje kontrole ima transnacionalne reperkusije”. Vajrinen (Vagîrynen) takođe definiše globalno upravljanje kao nešto što se odnosi na “kolektivne akcije za uspostavljanje međunarodnih institucija i normi kojima bi se hvatalo u koštac sa uzrocima i posledicama sukobljenih nadsacionalnih, transnacionalnih ili nacionalnih problema” (1999: 25). Svest, bilo o sve većem jazu između jačanja zahteva za taktikama za bavljenje globalnim problemima i sposobnosti državâ i tradicionalnih međuvladinih organizacija da im ih ponude, ili o odgovarajućim pretpostavkama o zadacima koje u formulisanju globalnih taktika imaju nezvanični entiteti (Mingst, 1999: 92), navela je savremenu literaturu da pravi razliku između vlade (engl. *government*) i upravljanja (engl. *governance*). Finkelstejn, na primer, zapaža da je “globalno upravljanje – upravljanje bez su-

verenog autoriteta, koje transcendiraju nacionalne granice. Globalno upravljanje čini u međunarodnim okvirima ono što vlade čine kod kuće” (1995: 369). Najuverljiviju definiciju “upravljanja bez vlade” dugujemo Džejsmu Rozenou: vlada označava aktivnosti koje podržavaju zvanične vlasti, politička vlast (...) dok upravljanje označava aktivnosti koje podržavaju zajedničke vrednosti koje mogu proishoditi iz zvaničnih, zakonskih dužnosti, te ne iziskuju neminovno podršku političke vlasti da bi se prevazišle prepreke i potpomoglo obavljanje tih aktivnosti (1992: 4). Rozeno ne propušta da primeti, međutim, da sve veća važnost upravljanja bez vlade svedoči o “jednom novom obliku anarhije (...) anarhiji koja obuhvata ne samo odsustvo najvišeg autoriteta, nego koja podrazumeva tako zamašno rasturanje autoriteta da omogućuje mnogo veću fleksibilnost, uvođenje novina i eksperimentisanja u razvoju i primeni novih kontrolnih mehanizama” (1998: 32).

141 Politička neutralnost pojma globalnog upravljanja i njegovo distanciranje od tradicionalnog pojma vlade iskorišćena je kao podrška predstavi globalnog upravljanja podešenog tako da minimizuje regulatorne prepreke neoliberalnoj globalizaciji. Ova politička sterilizacija horizonata globalnog upravljanja počiva na dve glavne retoričke strategije. Prva se sastoji od zamagljivanja institucionalnih mana međunarodnog sistema time što se ističe nova uloga koju igra “mreža upravljanja”, zasnovana na partnerstvu javnog sektora, privatnog sektora i “trećeg sektora” (Risse, 1999: 94). Druga se strategija sastoji od prikazivanja svih aktera nevladinog ili “trećeg sektora” bez razlike kao pristalica dinamike globalnog upravljanja, dok se ignoriše jasni odnos ovih drugih sa upražnjavanjem vlasti u svetskim razmerama (bilo u tradicionalnom smislu, bilo prerusenog u danas uobičajeniju “meku vlast”).

2.2 Institucionalno dezinvestiranje u neoliberalnom globalnom upravljanju

Potvrda međunarodnih mreža između vladâ, međunarodnih organizacija, pojedinaica i transnacionalnih nevladinih organizacija kao mehanizama globalnog upravljanja nesumnjivo je pojava od prvorazredne važnosti u stvaranju institucionalne mape globalizacije. Ovome ćemo se vratiti na kraju ovog poglavlja. No fleksibilnost skopčana sa širinom i rasprostranjenošću upravljanja bez vlade takođe je počela da se koristi kao argument za delegitimisanje procesâ međunarodne multilateralne gradnje institucija.

Drugim rečima, hegemonija neoliberalnih pretpostavki o upravljanju globalizacijom ugrožava “staru” suprotnost između Vestfalije i Povelje Ujedinjenih nacija kao žarišta nadahnuća za dva “modela” međunarodnog poretka. Ovu suprotnost, koju su razradili autori poput Antonija Kasezea (Cassese) ili Ričarda Folka, sa-

žeo je Danilo Zolo kao kontrast između četiri paradigmatičke karakteristike: a) isključivosti država kao subjekata međunarodnog prava po vestfalskom uzoru, spram širenja aktivnog međunarodnog pravnog profila koji bi uključio međunarodne organizacije, narode, pa i pojedince po uzoru Ujedinjenih nacija; b) nemanja obavezujućeg međunarodnog “zakonodavstva” po vestfalskom uzoru, spram priznavanja imperativnih normi po uzoru Ujedinjenih nacija; c) nemanja političkih moći i sankcija po vestfalskom uzoru, spram definicije međunarodnih zločina kao javnih poslova po uzoru Ujedinjenih nacija; d) diskrecione slobode da se pribegne sili i ratu po vestfalskom uzoru, spram centralizacije kaznenih moći u okviru UN po uzoru Ujedinjenih nacija (1997: 94–96). Stoga baš pitanje gradnje i ističe institucionalnu težinu i “globalni konstitucionalizam” kao poželjne formalne dopune globalizaciji.

Na sasvim drugačiji način, institucionalni i konstitucionalni scenario neoliberalne globalizacije promoviraju institucionalno dezinveširanje (očigledno u dubokoj krizi u međuvladinim političkim organizacijama u sistemu Ujedinjenih nacija) i usklađivanje sa univerzalnim režimima deregulacije (za koje je glavni primer letargični multilateralni dogovor o investicijama). Na svim nivoima – političkom, ekološkom, ekonomskom – “kretanje prema institucijama” kao nosiocima globalnog upravljanja u regulatornom je smislu zamenjeno uspostavljanjem transnacionalnih normativnih mehanizama kojima se promoviraju efikasnost, stabilnost i rast kao vredni stubovi neoliberalnog globalnog upravljanja.

142

Raspra oko “prava na humanitarne intervencije” simptomatična je za ovu sklonost potčinjavanja institucionalnom. Očigledno se odnosi ni na šta manje nego na zahtev za povezani redosled preobražavajućeg uticaja ljudskih prava kao univerzalno primenljive gramatike. Kruto načelo nemešanja u unutrašnje stvari država, probni kamen tradicionalnog međunarodnog prava u sistemu u čijem je središtu država, zamenjeno je u savremenom postvestfalskom poretku pravom – ako ne i stvarnom zakonskom dužnošću – da se interveniše putem sile kako bi se druge države obavezale da sprovode osnovna ljudska prava.

Nesporo je da čovekoljubivost odgovara istinskom moralnom porivu koji je definisao međunarodno humanitarno pravo posle filantropskog sna Henrija Dunanta: to je sloboda da se ide i pomaže žrtvama. Možda je Fransoa Miteran bolje nego bilo ko drugi sažeto izrazio neodrživost tradicionalnog zahteva da se, pre nego što se može pružiti pomoć u katastrofi, mora osvojiti teritorija države: “Nijedna država nije vlasnik patnje koju izaziva ili trpi”... Baš je u tom duhu dinamika prava/dužnosti da se interveniše i razvijena i iskristalisana na Međunarodnoj konferenciji o humanitarnom pravu i moralu, koju su 1987. u Parizu organizovali Bernar Kušner i Mario Betati.

No ulog je nešto mnogo više nego što su to čisto pravna i etička stanovišta. Ma kakav bio posfvestfalski međunarodni poredak, on ne može da prenebregne žilavost nekih nosilaca vestfalskog poretka. Za početak, treba razmotriti neravnomernu raspodelu vlasti. A u tome kontekstu valja upitati šta je istinski novo u govoru o humanitarnoj intervenciji. Što reče Ričard Folk (1998: 87): “Imamo li posla uglavnom sa promenom diskurzivne stvarnosti, tako da je ono što se uglavnom promenilo jezik a ne ponašanje, te u ravni ponašanja glavne države i dalje zadržavaju diskrecionu opciju da upotrebe silu?”

Čini se da je naumljeno jednostrano pravo na humanitarnu intervenciju, time što se predstavlja kao jedino rešenje za izostanak akcije – bilo zbog zatvorenih suverenih država, bilo zbog multilateralnih institucija – jasni izraz institucionalnog dezinvestiranja, karakterističan za neoliberalno shvatanje globalnog upravljanja. Nalazimo se, dakle, pred lažnom alternativom. Istinski izbor je, kao što podseća Olivije Kortén (1993: 185), izbor “između ‘novog međunarodnog humanitarnog poretka’ koji bi ozvaničile i regulisale Ujedinjene nacije, i ‘prava da se interveniše’, koje većina moćnih država može da vrši slobodno i jednostrano, a čije sprovođenje nosi opasnost od pojave novog svetskog poretka opisanog kao *pax americana*”.

143

2.3 Treći sektor: između solidarnog internacionalizma i hegemonijske globalizacije

Pojava izraza transnacionalnog građanskog društva u globalnom upravljanju postala je očigledna na tri nivoa. Prvo, uspostavljen je plan globalnih prioriteta na koji su vlade i međuvladine organizacije bile primorane da reaguju. Akcije humanitarnih pokreta “bez granica” kojima se zahteva neprikosnovenost prava/dužnosti da se interveniše iz humanitarnih razloga, ili pritisak NVO–environmentalista da se uspostavi pravno obavezujuća međunarodna regulativa klimatskih promena, dva su glavna izraza toga. Drugo, akcija transnacionalnih nevladinih organizacija kanalisana je u sastavljanje međunarodnih sporazuma – uticaj Međunarodne kampanje za zabranu nagaznih mina primetan u sadržini Otavskog sporazuma o zabrani postavljanja nagaznih mina. I na kraju, nevladine organizacije, zahvaljujući znanju i informacijama dobijenim putem iskustva na terenu, mogu se videti kao kontrolni mehanizmi za sprovođenje konvencionalnih transnacionalnih režima kao što su, na primer, uspesi organizacija *Amnesty International* ili *Human Rights Watch* u oblasti ljudskih prava (Risse, 1999: 93).

Iako se prisustvo pomenutog transnacionalnog građanskog društva u središtu globalnog upravljanja doista može videti kao znak (ili, istovremeno, i kao

provera) uskrснуća načela zajednice u regulatornom prostoru koji su do sada hegemonizovala državna i tržišna načela, to ipak ne označava, automatski, i nedvosmisleni rast demokratskih i antihegemonijskih načela u odnosu na tradicionalne oblike međudržavnog upravljanja (Risse, 1999: 95). Takozvani nevladin svet duboko je heterogen, i ne može se uskladiti s uopštenim tvrdnjama koje se u dobronamernom preoblikovanju internacionalizma iznose o sudelovanju u tome svetu kao celini.

Ova potreba za uraznoličenim opažanjem trećeg sektora mora se, po mome mišljenju, podvrgnuti dvama osnovnim razmatranjima. Prvo, treba obratiti pažnju na ono što Boaventura de Sousa Santos opisuje kao sukob između viših i nižih odgovornosti nevladinih organizacija (1999: 30). To je pitanje napetosti između razmatranja zahteva finansijera i obraćanja pažnje na očekivanja primalaca plodova NVO-akcija. U svakom slučaju, zbog rešenja do kojih se došlo kroz ovu napetost i politički kontekst radnog plana određenog nadmoćnošću jedne ili druge teme konkretna se akcija koleba između međunarodne solidarnosti i službe koja afirmiše hegemonijske interese. Drugo, operacije sadašnjih nevladinih organizacija krasi jedno snažno demokratsko svojstvo. Kao što ističe Tomas Risse (Risse, 1999: 96), provera te demokratije leži u vrednovanju uključujuće ili isključujuće prirode njenih akcija, i u odgovornosti/javnoj prirodi njenih unutrašnjih i spoljnih operacija (to jest u proceni njene uspešnosti u smislu delotvornosti i postignutih rezultata).

144

3. NOVI INTERNACIONALIZAM ZA JEDAN NOVI GLOBALNI DRUŠTVENI MODEL

Vestfalskim nam nasledem nije zaveštan nikakav određeni institucionalni model, nego su nam samo otvoreni horizonti. S gubitkom apsolutne i isključive usredređenosti na državu, naše postvestfalsko doba podjednako je doba eksperimentisanja sa nekontrolisanom hegemonijom, koliko i doba mogućnosti za novi oblik regulatorne kulture.

Politički i institucionalni sadržaj globalnog upravljanja, stoga, nije nešto dato, nego je više predmet raspre. A upravo u tome i leži osnovna važnost rekonstrukcije međunarodne solidarnosti. I društvo i država izmešani su u ideološkim tradicijama modernog svetskog sistema – bio on liberalan ili marksistički – te i jedno i drugo streme integralnoj ravnopravnosti međunarodnih i međudržavnih odnosa (Pureza, 1999). Rekonstrukcija međunarodne solidarnosti počinje prevazilaženjem ove podređenosti međudržavnom svetu. Ona se dešava na dva nivoa koji se dopunjavaju. Prvi se zasniva na starim društvenim pokretima čije se značenje može sažeti jednom igrom reči Pitera Votermana: “Od međunarodnog zamišljanja do za-

mišljanja jednog novog međunarodnog” (Waterman, 1998: 42). Drugi nivo je prekid s teritorijalističkom logikom, i on se definiše kao regulatorni i institucionalni govor zasnovan na zajednici shvaćenoj na nov način, na koju se izraz internacionalizam (inter-nacionalizam) više ne može ozbiljno primenjivati.

3.1 Nove putanje starih društvenih pokreta

U okviru globalne ekonomije, transformatorskom uplitanju sindikalnog pokreta otvorene su dve strateške opcije: on ili ostaje vezan za nacionalne društvene dogovore, saradujući na strategiji uslovljavanja modela društvene zaštite kroz konkurentne sposobnosti nacionalnih ekonomija, ili se može rekonstituisati kao društveni pokret koji se bori protiv logike internacionalizacije kapitala. Ovo traganje za istinskom alternativom pretpostavlja velike prekide koje Burdije (Bourdieu, 1999) definiše sledećim nizom: “prekid sa osobeno nacionalnim odlikama sindikalnih tradicija”, “prekid sa konsenzusnim mišljenjem koje teži da diskredituje kritičko mišljenje i akciju, a vrednuje društveni konsenzus”, “prekid sa ekonomskim fatalizmom”, “prekid sa neoliberalizmom koji se izveštio u prikazivanju nefleksibilnih zahteva zverskih radnih ugovora kao ‘fleksibilnih’”, prekid, zapravo, sa “socijal-liberalizmom”.

145

Kroz ove je prekide moguće naslutiti nastanak jednog sindikalnog pokreta koji, ponovo, sopstvenu strategiju nalazi u međunarodnoj solidarnosti. Do sada su se dogodila dva preobražaja koji bi mogli biti znaci ovog inovativnog ponovnog susreta. Prvo, fokusiranje na sindikalne borbe u usponu nestabilnosti koja nastaje iz “fleksploatacije” (Bourdieu, 1999). Drugo, sindikalni pokret prelazi u zaštitu radnika imigranata i u zajedničku borbu imigranata i nacija protiv ekonomskih uzroka koji i determinišu emigraciju. Reakcija na ta dva uzroka, i na ostale uzroke svojstvene globalnom kapitalizmu, pretpostavlja produbljivanje sindikalnih postupaka čije je uvežbavanje u naše vreme još u povelju: tu su institucionalizacija međunarodnih sindikalnih pregovora, uspostavljanje transnacionalnih pravila za koordinisanje visine nadnica i uslova zapošljavanja, jačanje kompanijskih odbora i radničkih komisija u globalnim kompanijskim mrežama (koje su poznate pod nazivom multinacionalke), zahtev za regulisanje politike zapošljavanja imigranata. Ovo stoji kao skup pokazatelja za zaokret prema kosmopolitizmu sindikalnog pokreta.

Prevlast teritorijalizma u čijem se središtu nalazi država nad transnacionalnom praksom kampanja solidarnosti navodi nas, međutim, na verovanje da će ti preobražaji, kad budu verifikovani, imati kobno ograničeni značaj. Iako mogu prerasti u regulatorno prisustvo u okviru načela zajednice, ovo neće biti dovoljno da

pomeri kombinaciju državnih i tržišnih načela sa njihovog uzdignutog položaja, niti da korenito rekonfiguriše preovlađujući društveni model.

Efikasno sredstvo za prevazilaženje ovog ćorsokaka moglo bi se naći u potpunom prekidu sa dva zla nasleđena iz prošlosti. Prvo je zatvorena teritorijalistička priroda vestfalske političke kulture. Drugo je njena suprotnost, izvesna post-vestfalska vera u beskonačno otvoren prostor i u stvarnu, a ne simboličnu, svetsku zajednicu. Ako je ono prvo očigledni pleonazam, ovo drugo na kraju ponovo vodi jednoj modernoj pretpostavci – povodom koje se slažu i liberalizam i marksizam – da su etnicitet i nacionalizam arhaizmi koje će na kraju pregaziti zahuktala moć modernosti. Ja ne verujem da će se bilo koji od ovih scenarija prilagoditi rekonfiguraciji međunarodne solidarnosti prikladne ovom dobu globalizacije. S jedne strane, suprotno onome što je sugerisao rani marksizam, kosmopolitska međunarodna solidarnost nema za cilj da podredi lokalne identitete (o nacionalnima da i ne govorimo) strogo klasnoutemeljenim identitetima. S druge strane, suprotno onome što proglašava vladajući liberalizam, država (i rasparčani identiteti na kojima se ona zasniva) nastavlja da bude poželjni i korisni mehanizam. To što donosi ovo novo doba, a što je plodnije, jeste upravo prilika za raznoliko eksperimentisanje s jednom novom kombinacijom činilaca koji su nastali iz stvarnog prekida s teritorijalističkom i na državu usredsređenom kulturom, i značajna obnova uloga ključnih aktera u istoj toj kulturi: nacijâ državâ.

146

Kao što sugerise Boaventura de Susa Santos, potencijal za ove prekide stiže do nas uglavnom iz konkretne stvarnosti kosmopolitizma i zajedničkog nasleđa čovečanstva kao konstrukcija solidarnosti, te otuda i kao alternativa za hegemonijske moduse globalizacije.

3.2 Kosmopolitizam i građanin putnik

Osobenu prirodu kosmopolitizma možda niko nije bolje od Ričarda Folka sažeto opisao kao antihegemonijski oblik internacionalizma. Govoreći o razgrađujućem uticaju globalizma na tradicionalna shvatanja građanstva i zajednice, Folk (1995: 95; 1999: 153) za polazište uzima ambivalentnost slabljenja teritorijalnih spona između pojedinaca i države. U stvari, slabljenje starih lojalnosti osnova je kako šoviniističkih izraza otpora globalizaciji, tako i alternativne formule za sagledavanje sveta kao poseda koji u središte globalnog građanskog društva utemeljenog na etosu kosmopolitske demokratije stavlja višestruke identitete. Upravo u tome kontekstu Folk i predlaže sliku građanina putnika u kojoj se stapaju zamišljena ljudska zajednica utemeljena na vrednostima nenasilja, društvene pravde, ekološke ravnoteže i participatorne demokratije. Metafora građanina putnika stvara razliku između nove ko-

smopolitske solidarnosti i starog buržoaskog kosmopolitizma s kraja veka. U stvari, pojam građanina putnika ujedinjuje oba aspekta kosmopolitske rekonfiguracije međunarodne solidarnosti: s jedne strane, posredi je praksa građanstva određena prevlašću načela saučesničke odgovornosti (što podseća na Jonasa i Lévinasa) nad načelom individualne autonomije; s druge strane, uključuje jednoobrazno staranje o putniku od vlasti pod kojima je ovaj našao privremeni smeštaj. Pitanje građanina putnika stavlja etiku staranja (nadzornu etiku) u središte plana rada kosmopolitske međunarodne solidarnosti time što daje međunarodni prioritet ljudskim pravima (s posebnim naglaskom na izbeglice i “ilegalne” useljenike), biodiverzitetu i saučesničkom rešenju za krizu spoljnog duga.

3.3 Zajedničko nasleđe čovečanstva i militantna država

Postvestfalska rekonfiguracija međunarodne solidarnosti ne sme se pobrkati s užurbanim ostrakizmom države. Može li država biti istinski saučesnički akter u globalnom društvu? Ovo je pitanje što ga je postavio Marijano Agire (Mariano Aguirre, 1998):

147 Pokreti solidarnosti dugo su izbegavali ulogu države. Kad je to bilo samo pitanje milosrđa, dovoljno je bilo kroz crkvu kanalisati dobru volju pojedinaca. Kad je to bilo pitanje političkih nagodbi za revolucionarne stvari, dovoljno je bilo uspostaviti otvorene ili tajne odnose sa onima koji su nosili pobunu ili je podržavali iz daleka (...) Ali sad solidarnost znači izvodljivi ekonomski razvoj; znači optužbe za ratne zločine i zahtevanje da se uspostave međunarodni tribunali; znači organizovanje različitih pojedinaca za višednevne akcije u ratnoj zoni u kojoj umiru stotine hiljada ljudi. (...) Nijedan od tih zadataka ne može se preduzeti bez države.

U okviru saučesničke rekonstrukcije društvenog ugovora u globalnim razmerama opravdano je, po mom mišljenju, razmatrati pojavu “građanina putnika” i “militantne države”. Boaventura de Susa Santos ističe da je jedan od najpresudnijih trenutaka te rekonfiguracije preobražaj nacionalne države u “najnoviji društveni pokret”. Po njemu, ovaj preobražaj obuhvata pojavu “jednog novog oblika političke organizacije šire nego što je to država, koji država artikuliše i koji integriše hibridnu kombinaciju pokreta, mreža i organizacija u kojima se kombinuju i mešaju državni i ne-državni, nacionalni i globalni elementi” (1998: 42). Potrebno je, dakle, dati sadržaj i alternativno značenje neoliberalnom repozicioniranju države analiziranom u odeljku 2.1. Predlažem da se ovo učvrsti u dva osnovna smera: kroz antihegemonijska partnerstva s transnacionalnim nevladinim organizacijama, i antihegemonijske prakse dobrog upravljanja.

Posmatranje države kao poslednjeg društvenog pokreta, daleko od toga da označi njeno jednoobrazno smanjivanje, pravi od nje povlašćeni predmet borbe

demokratskih političkih snaga za sopstveni preobražaj u element ne-državne javne arene (1998: 43). To je tačno i primarno značenje izraza “militantna država”: preobražaj klasične vestfalske matrice suvereniteta koji opslužuje spoljne političke kanale u pobornika za životno važne stvari u globalnom građanskom društvu koje, zahvaljujući političkom sadržaju tih stvari, obuhvata i antihegemonijsko stanovište o globalizmu. Dijalog između transnacionalnih nevladinih organizacija i država za rad unapređivanja međunarodnih stvari nije ništa novo: u oblasti međunarodne zaštite ljudskih prava ili u uravnoteženju globalne sredine, pa i građenju generičkih međunarodnih režima, ne mogu se naći klasični izrazi tog dijaloga. Ali iskustvo militantne države daje novi oblik ovoj stvarnosti, pre svega zbog njenog sve većeg napona: najvažnije pitanje o kom govorimo jeste uspostavljanje partnerstava između nekih država bez geopolitičkih ambicija i transnacionalnih koalicija nevladinih organizacija, u kojima one prve uzimaju ulogu međunarodnih moderatora za antihegemonijske težnje kako su ih formulisale NVO, prihvatajući ih kao sopstvene. A do izvesne mere upravo taj novi aspekt i leži u osnovi nacrtu “postmoderne saučesničke države” (postmoderni nastavak modernih saučesničkih država) koji je predložio Ričard Folk: “Postmoderne saučesničke države svrstale bi se uz napredne društvene snage u raznim osobenim sredinama i odbile da potpomažu disciplinu globalnog kapitala ako bi ishod bio nanošenje društvene, ekološke i duhovne štete” (1999: 6).

148

Udruživanje Kanade s transnacionalnim nevladinim pokretom za zabranu nagaznih mina i vođstvo Portugala u usmeravanju predloga Nezavisne svetske komisije za okeane prema velikim međuvladinim forumima dva su primera, među mnogim drugima, načina na koji nova međunarodna solidarnost nalazi, u militantnoj državi, novog protagonistu.

Takozvani “Otavski proces” (Lawson, 1998) koji je 1997. odveo potpisivanju sporazuma o zabrani nagaznih mina, ostvaren je kroz intenzivni dijalog između koalicija nevladinih organizacija i nekih vlada, koje je predvodila Kanada. Kanadska vlada je u početku reagovala na unutrašnju kampanju koju su vodile organizacije kao *Mine Action Canada*, i tako postala prava od zemalja G7 koja je proglasila jednostrani moratorijum na proizvodnju, upotrebu, skladištenje i trgovinu nagaznim minama, sledeći inicijativu Belgije, Norveške i Austrije. Međunarodni zaokret koji je usledio, a koji je počeo od domaćeg stava, ozvaničen je na Konferenciji u Otavi 1996, koju su pripremile i vodile kanadske vlasti zajedno sa Međunarodnim komitetom za zabranu nagaznih mina, a na njoj su učestvovala 74 zemlje (od kojih se 50 izjasnilo za potpunu zabranu). Kao rezultat ove konferencije, Kanada je uputila poziv svim zemljama da do kraja 1997. potpišu sporazum o zabrani, a, pored toga, jedna Deklaracija i plan akcije predstavljali su osnovu za pregovore koje su usvojili ili kanadska vla-

da, ili nevladine organizacije koje su u ovaj proces uvlačile i druge vlade. A na dve konferencije koje su usledile (u Briselu i Oslu) ta dva teksta samo su iskorišćena da se sastavi Otavski sporazum koji je decembra 1997. bio spreman za potpisivanje.

Prisustvo Portugala u predvođenju međunarodnog režima za zaštitu okeana predstavlja još jednu ilustraciju ovog ranog prihvatanja militantne države. Kao što sam analizirao na drugom mestu, portugalsku spoljnu politiku povodom međunarodne regulacije okeana odlikuje pasivno svrstavanje uz glavne sile. Ovo je postalo očigledno u razvoju portugalskog stava na Konvenciji Ujedinjenih nacija povodom pregovora o Zakonu o morima (CNUDM): od početne bliske podrške predlozima da se dubine okeana proglase za zajedničku svojinu, nadahnutim filozofijom Novog međunarodnog ekonomskog poretka, stav Portugala brzo se pomerio prema prihvatanju usaglašenih stavova zemalja članica Evropske unije protiv takvog stava, ozvaničenih u sporazumu o primeni Dela XI koji je sasvim odbacio početnu zajedničku formulaciju CNUDM-a (Pureza, 1998: 239). Ovakvo pasivno svrstavanje naglo se promenilo posle 1995. zahvaljujući jednom značajnom skupu inicijativa za okeansku diplomatiju u čijem su se središtu nalazile aktivnosti Nezavisne svetske komisije za okeane. Ovo je za ishod imalo Deklaraciju UN-a da 1998. treba da bude Međunarodna godina okeana koja će se fokusirati na srodni rad VII Sednice (održane aprila 1999) o “okeanima i morima” Komisije Ujedinjenih nacija za održivi razvoj, i u vezi s tim, na usvajanje zajedničkog stava Evropske unije pod jasnim i objavljenim portugalskim vođstvom. U tome kontekstu, Portugal je ne samo izrazio predloge NVO-a i stručnjaka, nego je na kraju sam postao prva meta njihovog pritiska time što se moralno i politički obavezao da, kroz ovlašćenja koja su mu legitimno data zbog njegovih prethodno pomenutih inicijativa, okonča dugo otežani proces ratifikovanja Konvencije o Zakonu o morima.

149

Drugo značenje izraza militantna država potiče iz preobražajnog uticaja do kog je u međunarodnim odnosima dovelo načelo zajedničkog nasleđa čovečanstva. Dinamika je otpočela istupanjem ambasadora Malte Arvida Pradao u Ujedinjenim nacijama 1967, odvela je pozivima (pa i zvaničnom prihvatanju) da se uspostave međunarodni režimi za neke zajedničke prirodne resurse (kao što su dubine okeana, Mesec, ili neka kulturna i ekološka dobra), režimi koji bi se temeljili na nediferenciranom trans-temporalnom i trans-spacijalnom shvatanju čovečanstva (Pureza, 1998). Načelo intra-generacijske solidarnosti, s jednim oblikom pozitivne diskriminacije u korist najsiromašnijih nacija u smislu pristupa zajedničkom nasleđu i koristi od njegove ekonomske upotrebe, prošireno je u načelo inter-generacijske solidarnosti, sa zahtevom za pažljivo upravljanje kako bi se očuvala prava i mogućnosti budućih pokolenja.

Stičući se u ovom jezgru određujućih kriterija, ove pravne potvrde režima za zajedničku baštinu čovečanstva otkrivaju putanju na kojoj se mogu pronaći dve odvojene faze suprotstavljene preovlađujućoj teritorijalnoj logici. To su, *dva doba zajedničke baštine čovečanstva*.

Prvo doba obuhvata potvrde režima koje se tiču zajedničkih prostora – kao što su svemir i okeanske dubine – koji ranije nikad nisu bili predmet teritorijalnih ambicija. U tim slučajevima, sporenje oko teritorije o kojoj je reč dešavalo se *van* same te oblasti. Definisani kao ostrva u okeanu suverenih teritorija, ti prostori, svrstani u delove koji tvore zajedničku baštinu čovečanstva, nisu bili nešto više od prostorno ograničenih ostataka sve većeg prisvajanja, te su prema tome potvrđivali *suprotnost* teritorijalnoj matrici u međunarodnom sistemu. Odstupanje od početnih malteških projekata, čiji je cilj bio da se svekoliki morski prostor svrsta u zajedničko nasleđe čovečanstva, i značaj dat prostoru u delu XI Konvencije Ujedinjenih nacija o Zakonu o moru, jasno podupiru ovo gledište.

Situacije koje svrstavam u drugo doba zajedničke baštine čovečanstva definisane su primenom ovog režima na dobra i resurse – kao što su kulturna ili ekološka dobra koja je UNESCO svrstao u deo svetske baštine – i nalaze se u okvirima prostorne jurisdikcije država. U ovome kontekstu, teritorijalna matrica očigledno je napuštena. Načelo zajedničkog nasleđa čovečanstva u ovim slučajevima deluje u okviru uporišta državnog teritorijalnog suvereniteta i njegov značaj leži upravo u dubokoj izmeni koju on unosi u logiku vršenja državnog suvereniteta. To očigledno nije pitanje stvaranja nekog nezavisnog nasleđa koje bi posedovala međunarodna zajednica i koje bi se zasnivalo na dobrima koja su izuzeta iz jurisdikcije država. Pre bi se moglo reći da je na delu duboki preobražaj načina na koji države deluju kad su ta dobra i resursi posredi. Teritorijalistička logika ustupa mesto upravljanju tim prostorima i dobrima, rukovodjenim pojmom društvene i ekološke funkcije – društvene i ekološke funkcije suvereniteta, planetarnog proširenja društvene i ekološke funkcije svojine – što je u neposrednoj vezi sa trans-temporalnom i trans-spacijalnom prirodom Čovečanstva. Stoga ovo znači da se u ovom “drugom dobu” režim zajedničkog nasleđa čovečanstva materijalizuje kao preobražaj upravljačkog suvereniteta u uslužni suverenitet.

Otuda i drugi aspekt koji poprima država kao najnoviji društveni pokret u međunarodnoj solidarnosti: njena raspoloživost, u okviru “zajedničkih ali različitih odgovornosti” (da upotrebimo terminologiju Deklaracije iz Rija iz 1992) kao činioca *ispravne oblika* valjanog upravljanja dobrima i prostorima koji su zajednički interesi čovečanstva, to jest upravljanja u skladu s merilima ekološkog očuvanja i međunarodne raspodele pravde.

LITERATURA

- Aguirre, M. (1998), "La globaliyaciNTn y la solidaridad", *La factoria*, 6
- Bourdieu, P. (1999), "Por um movimento social europeu", *Le Monde Diplomatique* (portugalsko izdanje), 1 (3), jun
- Carr, E. H. (1946), *The Twenty Years's Crisis*. MacMillan
- Commission on Global Governance (1995), *Our Global Neighbourhood*. Oxford: Oxford University Press
- Corten, O. (1993), "Nouvel ordre humanitaire ou droit d'ingérence?", u *La recherche du nouvel ordre mondial. Le droit international à l'épreuve*. Paris: Éditions Complexe
- Daly, H. (1999), "Globalization versus Internationalization: Some Implications", u *Global Policy Forum* (<http://www.globalpolicy.org/index.htm>)
- Falk, R. (1995), *On Humane Governance. Toward a New Global Politics*. University Park: The Pennsylvania State University Press
- Falk, R. (1998), *Law in an Emerging Global Village. A Post-Westphalian Perspective*. Ardsley: Transnational Publishers
- Falk, R. (1999), *Predatory Globalization. A Critique*. Cambridge: Polity Press
- Finkelstein, M. (1995), "What is Global Governance?", *Global Governance*, 1 (3), 367-372
- Held, D. et al. (1999), *Global Transformations*. Stanford: Stanford University Press
- Hyman, R. (1999), "Imagined Solidarities: Can Trade Unions Resist Globalization?", u *The Global Solidarity Site. Analysis, Theory and Strategy* (<http://www.antenna.nl/~waterman/>)
- Lawson, R. (1998), "The Ottawa Process and the International Movement to Ban Anti-Personal Mines", u M. Cameron et al. (prir), *To Walk Without Fear. The Global Movement to Ban Land Mines*. Toronto: Oxford University Press
- Linklater, A. (1998), *The Transformation of Political Community*. Columbia: University of South Carolina Press
- Mingst, K. (1999), "Global Governance: The American Perspective", u R. Vaĵynen (prir). *Globalization and Global Governance*. London/Boulder/New York/Oxford: Rowman & Littlefield Publishers
- Mittelman, J. (1996), *Globalization. Critical Reflections*. Boulder: Lynne Rienner
- Ohmae, K. (1995), *The End of the Nation State*. New York: Free Press
- Pureza, J. M. (1998), *O património comum da humanidade. Rumo a um Direito Internacional da solidariedade?*, Porto: Afrontamento

- Pureza, J. M. (1999), "O príncipe e o pobre. O estudo das relações internacionais entre a tradição e a reinvenção", *Revista Crítica de Ciências Sociais*, 52/53, 363-376
- Risse, T. (1999), "Democratic Global Governance in the 21st Century", u *Progressive Governance for the XXI Century*. Firenca (Zbornik sa Konferencije, 20-21. Nov. 1999)
- Rosenau, J. (1992), *Governance without Government: Governance, Order and Change in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press
- Rosenau, J. (1998), "Governance in a Globalizing World" u D. Archibugi et al. (org), *Re-imagining Political Community. Studies in Cosmopolitan Democracy*. Cambridge: Polity Press
- Santos, B. S. (1995), *Toward a New Common Sense. Law, Science and Politics in the Paradigmatic Transition*. New York/London: Routledge
- Santos, B. S. (1998), "Reinventar a democracia: Entre o pré-contratualismo e o pós-contratualismo", Oficinas do CES, 107
- Santos, B. S. (1999), "A reinvenção solidária e participativa do Estado", Oficinas do CES, 134
- Starr, H. (1995), "International Law and International Order", in C. Kegley Jr. (prir), *Controversies in International Relations Theory*. New York: St. Martin's Press
- Vagiryne, R. (1999), "Norms, Compliance and Enforcement", in R. Vagiryne (org), *Globalization and Global Governance*. London/Boulder/New York/Oxford: Rowman & Littlefield Publishers
- Waterman, P. (1998), *Globalization, Social Movements and the New Internationalisms*. London: Mansell
- Waterman, P. (1999), "The Fires of Capitalism and the Phoenix of Internationalism", u *The Global Solidarity Site. Analysis, Theory and Strategy* (<http://www.antenna.nl/~waterman/>)
- Zolo, D. (1997), *Cosmopolis. Prospects for World Government*. Cambridge: Polity Press

©The author
 ©Eurozine (www.eurozine.com)